

HAZİNE TORBASI

Tufan Gündüz

- Sivas'a tuz, Amasya'ya nişadır ya da Bolu'ya yün ve deri göndermek isteyen Erzurumlu tüccarlar epey zamandır yola çıkacak olan bir kervan peşindeydiler. Kimi Türkmenlerden tedarik ettiği birkaç deveyi hazırda tutuyor kimi katırlara yükleyeceği denklerinin başını bekliyordu. Aslında bütün bunlar yolun uzunluğu veya kısalığından değil, kimsenin tek başına veya birkaç adamla yola çıkmaya cesaret edememesinden kaynaklanıyordu. Birkaç aydır yolların tekin olmadığından söz ediliyordu. Güya Padişah kaç defa ferman göndermiş, yolların, bentlerin ve geçitlerin muhafazasını istemişse de eşkıya her yerdedi ve onlara dair hikâyeler çoktan dillere düşmüş, yolcular ve tüccar üzerinde büyük korku yaratmıştı. Bu yüzden büyük bir kervanın kuyruğuna takılmak, kervanın güvenliğinden istifade etmek demektir. Çünkü yüzlerce deve ve katıra yüklenmiş ipekli kumaşları, zengin malları, dokumaları, baharatları, emanet paraları, mektupları, mesajları bir şehirden başka bir şehre taşıyan bu kervanlar çok iyi korunurdu. Kervancılar da kendileriyle birlikte yolculuk edecek kişileri çok iyi seçerler, aralarına hırsız, uğursuz kimselerin sızmasına mâni olmaya çalışırlardı. Bu yüzden tüccardan olmayan çok az kişi kervanla birlikte yolculuk edebilirdi.

Pir Budak da günlerdir Bursa'ya ya da İstanbul'a doğru gidecek olan bir kervan arıyordu. Onun ne İstanbul'a ulaştıracak ipekli kumaşları ne de Bursa pazarlarında satılacak yünü veya baharatı vardı. O aslında bir müderristi. Erzurum'daki Çifte Minareli Medresede almıştı ilk derslerini. İçindeki ilim öğrenme iştiağını durduramamış önce Konya medreselerinde dersleri takip etmiş, sonra Şam yolunu tutmuştu. Üstadının üstadı Molla Abdurrahman'ı bulup ondan üç yıl boyunca kelam dersleri dinlemiş onun icazetini aldıktan sonra bu defa Kahire'de Şeyh Gazzi'den fıkıh usulü öğrenmiş, oradan Bağdat'a gidip mezheplere dair bilgisini genişletmişti. Nerede bir meşhur âlimin

varlığını öğrense hemen onun dergâhına gitmiş, kapısında hizmetkâr olmuş, tahsilini tamama erdirinceye kadar o zatın hizmetinde kalmıştı.

Bütün bunlar arasında cebir, hendese, ilm-i nücûm bilmeden hiçbir şey bilmiş sayılmayacağını söylemişti Bağdat'ta tanıdığı bir Türkistanlı molla. Bu defa önce Meraga'nın yolunu tutmuş, oradaki rasathanede yıldızların takibini öğrenmişti. Cebir ve hendesenin merkezi Semerkant'tır diye duyunca bu defa uzun bir yolculukla Semerkant medreselerine ulaşmış, birkaç yılını da burada geçirmişti. Yaşı kırkı bulunca uzun ve meşakkatli bir yolculuktan sonra Erzurum'a geri dönmüştü. Yakutiye Medresesinde bir süre müderrislik yaptıysa da burası ona dar geliyordu. En büyük hayali İstanbul'da Süleymaniye Medresesinde müderris olmaktı. Belki bu sayede sultanın ve vezirlerin de dikkatini çeker, sarayda sözü dinlenir müderrislerden biri olarak itibar görürdü.

Nihayet müjdeli haber geldi. Tebriz'den gelen büyük bir kervan Erzurum'a girmiş, Rüstem Paşa Kervansarayı'na konmuştu. Öğrenildiğine göre Bursa'ya kadar uzanacaktı yolu. Kervan sahibinin etrafı mal göndermek veya kervana kendi deve veya katırlarıyla katılmak isteyenlerle doldu bir anda. Bir de Pir Budak gibi kervana katılıp başka beldelere gitmek isteyenler çıktı ortaya. Kimi muhafızlık vadetti kimi kendi azığını yanına aldığıyla övündü. Birkaçı da kervanla birlikte yolculuk etmek karşılığında üç beş akçe para vereceğini söyledi. Kervancı herkesin dileğini tek tek dinleyip kimini derdine derman olmak için, kimini mecburen kabul etti. Kimini ise arkasından gelmekte olan bir başka kervana bıraktı.

Pir Budak'ın vereceği hiçbir şeyi yoktu. Kervancıya yük olacak bir eşyası da bulunmuyordu aslında. Yanında gözü gibi koruduğu torbasını kendisi taşıyabilirdi. Yıllardır o torba omuzundaydı ve her nereye yolculuk yapsa yanına alırdı. Sorulduğunda "Hazinem var, kimseye emanet edemem." der, uyurken muhakkak başının altına koyardı. Torba hafif de sayılmazdı. Omuzlarındaki nasırların sebebi o torbaydı. Yırtık gömleğinin arasından omuzundaki yağrı ve nasırları görenler,

"Herkesin avucunda ya da ayağında nasır çıkar, senin omuzunda; bunun hikmeti nedir ey molla?" diye sorduklarında:

"Bizim de yükümüz omuzumuzda." derdi.

"Yük dediğin nedir Molla? Belde belde dolaşıp altın akçe mi topladın?" diye alay ettiklerinde boynunu bükerek:

"İlim torbası diyelim, siz ne anlarsanız anlayın." diye cevap verirdi.

Kervancıyı ikna etmesi zor olmadı Pir Budak'ın. Gerçi kervancıya ödeyecek beş akçesi bile yoktu ama kimsenin de başına bela olmayacağına dair söz verdi. Torbasını da kimsenin katırına veya devesine yüklemeyecek kendisi taşıyacaktı. Onun istediği tek şey Bursa'ya kadar güven içinde yolculuk etmekte.

Kervana katılacakların arasında görünmez olur, kimsenin ayağına dolaşmazdı.

Nihayet yüzlerce deve, at ve katır, onlarca tüccar ve yolcu ağır ağır şehirden çıktılar. Kervanı korumakla görevli atlılar kervanın ön ve arkasını tutmuşlar, deve ve katırların sakin yürüyüşüne onlar da katılmışlardı. Bazen ileri çıkıyorlar yol ve geçitleri kontrol edip dönüyorlar; birbirlerine el kol hareketleriyle bir şeyler söylüyorlardı. Her ne söylenirse söylensin kervan sakin ilerleyişini sürdürüyordu. Günde sadece iki defa mola veriyorlar, konaklanan yerlerde geniş güvenlik önlemleri alıp öyle dinleniyorlardı. Bir kervansarayaya ulaşmadan hayvanların yüklerini indirmiyorlardı.

Yola çıkıldığından beri Pir Budak hem mal sahibi tüccar ile hem de yolcularla iyice kaynaşmıştı. Onlara Şam, Bağdat, Kahire medreselerinde aldığı tahsildenden, müderrislerinden, şeyhlerinden, ulemeden, ilimden bahsediyor, tahsilinin derinliğinden dem vuruyordu. Herkes üzerinde büyük bir saygı uyandırmıştı kısa sürede. Öyle ki yolcular onun omuzlarının daha fazla yaralanmasına mâni olmak için torbasını kendileri taşımak istiyorlardı. Hatta deve sahibi tüccardan biri torbayı develerden birinin üzerine atabileceğini bile söylemişti. Onlar ısrar ettikçe torbasına daha çok sarılıyor “Burada benim hazinem var. Ya elimde ya omuzumda olacak.” diyor ve asla bırakmıyordu. Artık herkes merak etmeye başlamıştı hazinesinin ne olduğunu. Yine de eski bir torbanın içinde taşınan şeyin Bedehşan yakutu, Türkistan yeşimi ya da Hint Denizi'nin incileri olmadığı pek belliydi. Eğer öyle olsa birkaç küçük inci sayesinde bir deve sahibi olur, bir kervanın kuyruğunda yaya olarak İstanbul yoluna düşmezdi. Torbanın ağırlığına bakarak içinde birkaç eski kitap olduğunu herkes tahmin edebiliyordu. Ancak o kimseye ne bir kitaptan ne de kıymetli bir taştan söz ediyordu.

Yolculuğun beşinci günüydü. Erzincan, Sivas ve Tokat geride bırakılmış, Amasya geçitlerine doğru yaklaşılmıştı. İkinci güneşi yıkılmak üzereydi. Havanın eritici sıcaklığı yavaş yavaş yerini akşamın serinliğine bırakmaya başlamıştı. Uzaktan kendilerine doğru akıp gelen toz bulutunu gördüklerinde dar patikada neredeyse tek sıra hâlinde ilerleyen yük kervanı kilitlenmiş gibi durdu. Kervanın koruyuculuğunu yapan birkaç atlı ileri doğru çıkıp toz bulutunun gerçekte ne olduğunu anlamaya çalıştı. Kervanla beraber yolculuk edenler, yük sahipleri, deveçiler, sürücüler, yaşlılar, gençler her kim varsa dikkat kesilip toz bulutunun kalkmasını ve öncülerin getireceği haberi endişe içinde beklemeye başladılar. Çok geçmeden muhafızlar telaşla döndü:

“Eşkya! Eşkya!” diye sesler yükseldi.

“Yüzlerce adam var, belki binlerce!” diye bağırdı bir başkası.

“Yetiştiler, yetiştiler.” diye panik havasını daha da yükseltti bir diğeri.

Kervanda bulunan herkesi büyük bir korku sardı. Kimi cebindeki üç beş akçeyi elbisesinin kıyısına köşesine sıkıştırmaya çalışıyor, kimi kervanı bırakıp kaçı-

yordu. Tüccar katırları, develeri hızlandırmaya çalışsa da patika yolda tek sıra zor ilerleyen hayvanlar birbirlerine çarpıp yüklerine devirmekten başka türlü hızlanamıyorlardı. Bir ara kervanı korumakla görevli muhafızların atlarını Amasya tarafına doğru topukladıkları görüldü. Kervancının onların peşi sıra saydırdığı ağır küfürler deve ve katırların kaldırdığı toza karıştı. Artık ne kaçacak zaman ne de kurtarılacak mal kalmıştı. Eşkiya grubu iyice yaklaşmıştı.

Pir Budak bütün bu kargaşa anında sadece torbasını nasıl kurtaracağını telaşına düşmüştü. Bazen bir kayanın ardına saklamaya çalışıyor, bazen deve yüklerinin arasına yerleştiriyor, bazen toprağa gömmeye çalışıyor ama hiçbirinde yaptığı işten memnun kalmıyordu. Ne yapsa ne etse torba açıkta, eşkiyanın gözünün önünde gibi duruyordu. Gizleyecek bir yer bulamayınca torbanın üzerine oturdu. Ayaklarını toprağa gömer gibi yere iyice sabitledi. Torbasına sıkı sıkıya yapıştı. Kıpırdamadan beklemeye başladı.

Eşkiyalar hızlı hareketlerle kervanın etrafını sardılar. Birkaç dakika içinde bütün yükler devrildi, bütün denkler çözüldü. Kumaşlar, deriler, kürkler, yünler, halılar, tuz ve baharatlar; her ne varsa ortalığa saçıldı. Tüccarın feryadı göz yaşlarına karıştı. O an herkesin sadece merhamete ihtiyacı vardı fakat sadece bir kişi, Pir Budak, torbasının üzerine kapanmış, elinden almaya çalışan iki adamla mücadele ediyordu. Herkesin teslim olduğu ve malların yağmalandığı, ceplerin boşaltıldığı, kiminin dayakla, kiminin korkuyla son akçelerini bile ortaya döktüğü bir esnada torbasını bırakmak istemeyen adamın mücadelesi eşkiya reisinin dikkatini çekti. Atını onların yanına sürdü:

“Bu ne hâl adam, canına mı susadın?” diye bağırdı.

Pir Budak, elinden torbasını almaya çalışan adamlardan kurtuldu. Eşkiya reisinin atının önüne kapandı:

“Bunu almayın benden, size yalvarırım, bunu almayın benden.” diye inledi.

“Ne var torbada?”

“Hiç, sizin işinize yarayacak hiçbir şey yok.”

“Aç da görelim!”

Pir Budak elleri titreye titreye torbasının ağzına bağladığı ipi çözdü. Torbayı açtı. İçini gösterdi. Torbada kâğıt parçaları görüldü.

“Yalan söylüyorsun!”

“Değil, vallahi değil. Kâğıttan başka bir şey yok burada.”

“Sırtında kâğıt mı taşıyorsun be adam?” diye çıkıştı eşkiya reisi.

“Bunlar benim yirmi yıldır biriktirdiğim pusulalar. Şam’ı, Bağdat’ı, Kahire’yi, Semerkant’ı dolaştım. Hangi üstadımdan ne öğrendiysem buraya yazdım. Bu pusulalar olmazsa öğrendiğim her şey heba olur.”

Eşkiya reisi anlamadı.

“Nasıl yani? Bunca beldeyi sırf ilim için mi dolaştın?”

“Evet.”

“Öğrendiğin her şeyi kâğıda yazdın?”

“Evet.”

“Hepsini de bu torbaya doldurdun?”

“Evet.”

“Gerçek mi bu?”

“Gerçek, dahi vallahi dahi billahi.”

Eşkîya reisi başıyla Pir Budak'ın yanında duran adamlarına torbayı gösterdi. Adamlar çevik bir hareketle torbayı alıp, baş aşağı çevirdiler. Torbanın içindeki kağıtlar yere saçıldı. Gerçekten üzerinde küçük notlar yazılmış olan bir torba dolusu kâğıttan başka hiçbir şey yoktu. Torbadan bir akçe bile çıkmayışı eşkîya reisinin canını sıkıyordu.

“Yakın hepsini!” diye seslendi.

Pir Budak kendini kâğıtların üzerine attı:

“Bunlar benim yirmi yıllık emeğim, kurban olayım, bunlara dokunmayın.” diye yalvarmaya başladı.

Eşkîya reisi Pir Budak'ın hâlini bir türlü çözemiyordu.

“Bu kâğıtlar olmazsa ilmin olmuyor mu?” diye sordu hayretle.

“Olmaz. Onlar olmadan elif, lâm bile diyemem.”

Reis sinirlendi.

“Sen nasıl ilim öğrendin ki kâğıtlar elinden alınınca ilmin kayboluyor, bilgisiz bir adama dönüyorsun! Aklına hiçbir şey yazmadın mı? Söyle bakalım molla, bu kâğıtları senden alırsam benden ne farkın kalacak?”

Etrafa saçılmış olan kâğıtlarını telaşla toplamaya çalışan Pir Budak birden durdu. Öylece kaldı. Yıllardır ilim peşinde koşuyordu ama öğrendim dediği şeyler sadece bir torbanın içine sığacak kadardı. Üstelik onlar olmadığına bilgisiz bir adam ile arasında hiçbir fark kalmıyordu. Bu gerçeği şimdiye kadar düşünmemiş olmasına hayret etti. Dünyası başına yıkıldı. Gözleri karardı. Ne diyeceğini, kızmak mı yoksa şaşırarak mı gerektiğini çözemedi. Bir suçlu arar gibi etrafına bakındı. Yıllarca kapısında hizmet ettiği üstatları geldi aklına:

“Molla sadece kâğıda yazma, aklına da yaz ki kâğıtların kaybolduğunda aklını kullanırsın, her şey akıldadır, akılda olmayanın kâğıtta olmasında sahibine faydası yoktur.” diye niye telkinde bulunmamışlardı? Yoksa onların da torbası ellerinden alındığında cahil bir adamdan farkları kalmaz mıydı?

Kapısında ders aldığı üstatlarından biri bu gerçeği söylese alınmazdı ama bütün bunların bir eşkıya reisi tarafından yüzüne çarpılmasından utandı. Kâğıtları yakmak için bekleyen adamın elinden ateşi aldı. Yıllardır “hazinem” diye omuzundan düşürmediği kâğıtların üzerine attı. Kâğıtlar yavaş yavaş tutuşurken ömrünü boşa geçirmiş olduğunu düşündü. Şimdi bunun için ağlayabilirdi. İçi sızladı. Gözyaşlarına hâkim olamadı.